AGNIESZKA KALISKA*

PAULINA MICHALSKA-GÓRECKA**

UNIWERSYTET IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU

Wpływy francuskie w polskim słownictwie sekwatywnym XVI wieku[1]

Słowa kluczowe: nazwy sekwatywne, polszczyzna XVI wieku, francuskie wpływy językowe, leksyka reformacyjna.

doi: http://dx.doi.org/10.31286/JP.01009

1. Wprowadzenie

Nazwy sekwatywne (*nomina sequativa*) to – zgodnie z definicją twórcy terminu Bogusława Krei (1999: 47) – „nazwy różnego rodzaju wyznawców (religii, sekt), członków zakonów, zwolenników (idei, ruchów) itp.". W polszczyźnie XVI wieku znaczną część słownictwa tego typu stanowiły nazwy związane z reformacją.

Nazwy sekwatywne były tworzone od antroponimów (imion, przydomków lub nazwisk teologów i przywódców reformacyjnych), toponimów (nazw państw, miast, krain geograficznych) bądź od apelatywów (nazw dogmatów, reguł, obrzędów, zwyczajów, atrybutów stanowiących cechę charakterystyczną danej grupy religijnej). W polskiej leksyce z tego zakresu widoczne są wpływy państw, które miały największe znaczenie w szerzeniu i rozwijaniu reformacji – zarówno językowe, jak i pozajęzykowe. Celem niniejszego artykułu jest omówienie wpływów francuskich na polskie nazwy sekwatywne związane z reformacją. Interferencje francuskie są tu rozumiane szeroko – nie tylko leksykalnie, jako zapożyczenia, lecz także jako wpływ pozajęzykowy, zatem jako odbicie w polszczyźnie ważnych elementów francuskiej reformacji (ludzi, miejsc, zdarzeń itp.). Analizowany materiał wyekscerpowano z SPXVI (z tomów opublikowanych oraz z kartoteki).

* akaliska@amu.edu.pl; ORCID: 0000-0003-2856-8901

** p.michal@amu.edu.pl; ORCID: 0000-0002-2454-0437

1 Analizowane w niniejszym artykule nazwy sekwatywne stanowią część materiału wyekscerpowanego na potrzeby książki Pauliny Michalskiej-Góreckiej zatytułowanej Muncerianie, rakowianie, tropiści. *Nazwy sekwatywne w polszczyźnie XVI wieku* (Poznań 2021). Analizę materiału w świetle postawionej w artykule tezy współautorki przeprowadziły razem: Paulina Michalska-Górecka opisała źródła w języku polskim, Agnieszka Kaliska zaś w języku francuskim; autorki wspólnie dokonały interpretacji tak pozyskanego materiału językowego, wspólnie sformułowały wnioski, wspólnie zredagowały tekst. Agnieszka Kaliska dokonała tłumaczeń zamieszczonych w artykule cytatów z języka francuskiego.

Autorki pragną podziękować Recenzentom za wnikliwą lekturę artykułu, ich przydatne komentarze, wskazówki i uwagi, dzięki którym mogły dokonać ważnych uzupełnień.

2. Analiza zgromadzonego materiału leksykalnego

Zebrany na podstawie SPXVI zbiór nazw wyznawców i zwolenników religii i sekt składa się z 324 leksemów, blisko połowę stanowią leksemy związane z reformacją – 150 nazw (46,3 procent całego zbioru) (Michalska-Górecka 2021). Jak wykazano w przywoływanej pracy, mają one charakter identyfikujący, to znaczy wskazują konkretną konfesję (przeciwieństwem są nazwy nieidentyfikujące, o szerszym znaczeniu, np. *heretyk*). Reformacji dotyczą w sposób bezpośredni lub pośredni. W tym drugim wypadku są to nazwy odłamów starożytnych i średniowiecznych, które w piśmiennictwie XVI-wiecznym (zwłaszcza polemicznym) pojawiają się w kontekście nurtu reformacyjnego. Posługiwali się nimi pisarze katoliccy, którzy, chcąc skrytykować wyznawców poszczególnych ruchów reformacyjnych, przyrównywali ich do zwolenników odłamów uznanych przez Kościół katolicki za herezje. W zbiorze tym uwzględniono warianty leksykalne (ściślej: leksykalne warianty morfologiczne i – znacznie rzadziej – fonetyczne). Nazw, których dotyczą wpływy francuskie, nie jest wiele, na grupę tę składa się 8 leksemów (2,5 procent). Ze względu na podstawę leksykalną podzieliłyśmy je na cztery grupy:

(a) utworzone od antroponimu: imienia, nazwiska, przydomku twórcy lub przywódcy religii/odłamu – *bezysta*, *waldens* ‖ *waldenczyk*;

(b) utworzone od toponimu: miasta, państwa, krainy – *albingens*;

(c) utworzone od apelatywu, nazwy cechy charakterystycznej dla danej religii/odłamu, związanej m.in. z dogmatem, regułą, obrzędem, zwyczajem, atrybutem – *libertyn*;

(d) wreszcie takie, których podstawa nie jest jasna – *beggart*, *hugonot*, *pikart*.

Wskazane nazwy sekwatywne zostaną omówione zgodnie z powyższym podziałem.

(a) Nazwy sekwatywne odantroponimiczne

bezysta

Nazwę utworzono od nazwiska (prawdopodobnie od jego spolszczonej postaci) Francuza Teodora Bezy (1519–1605), który był uczniem Jana Kalwina (EK, t. 2: 343). Oznacza zwolennika tego teologa, jednego z twórców reformacji. Notacje w SPXVI (3)[2] pochodzą ze zbioru pism politycznych z czasów pierwszego bezkrólewia (początek lat 70. XVI w.), z *Przestrogi pastyrskiej*… (1585) Stanisława Reszki oraz *Procesu nad konfederacją*… (1596) Piotra Skargi, np.:

> Kośćiołá ſię tedy powſzechnego trzymayćie: á tym Báłwanom Lutheryſtom / Kálwiniſtom / *Bezyſtom* / Trydeiſtom / […] co ná ten to Kośćioł náuką / […] ſzturmuią / mieyſcá w ſercách / y mieśćie wáſzym nie dawáyćie (*ReszPrz* 110).

W języku francuskim odnotowujemy dwa neologizmy utworzone od nazwiska T. Bezy: *bezeen* i *bezerie*, ten ostatni z formantem słowotwórczym *-erie*, o wydźwięku pejoratywnym. Posłużył się nimi Antoine de Saint-Michel d'Avully, który w 1597 roku zabrał głos w sprawie rzekomej śmierci następcy J. Kalwina (zob. Mecking 2019: 17). Ten przed śmiercią miał ponoć

2 Podawana frekwencja leksemów może się różnić od tej widniejącej w SPXVI lub jego indeksie, ponieważ ze względu na nieliczne poświadczenia analizowanego słownictwa uwzględniłyśmy również dodatkową ilustrację materiałową widniejącą w kartotece. Dla cytatów zaczerpniętych z SPXVI zastosowałyśmy skróty przyjęte w tym słowniku. Wyróżnienia we wszystkich cytatach pochodzą od autorek artykułu.

przyjąć wiarę katolicką. Plotkę, jak sądzono, rozsiać mieli jezuici, i to w ich obronie wystąpił baron z Avully:

> Sur ce doute, j'en poursuis la lecture, et trouve enfin que ce n'estoit vrayement qu'une pure imposture de Beze et des *Bezeens* de Geneve [Powątpiewając czytam dalej i odkrywam, że to wszystko kłamstwo Bezy i *Bezystów* genewskich] (Bèze, Saint-Michel d'Avully 1598: 6).

> Mais quittons là Bèze en sa *Bezerie*, et toute l'invention mensongere de sa lettre, ou de quelqu'autre pour luy […] [Ale zostawmy Bezę w jego *bezerii*, i całe zakłamanie listu, którego jest autorem, on czy kto inny, kto go za niego napisał […]] (Bèze, Saint-Michel d'Avully 1598: 18).

W dostępnych źródłach i słownikach nie występuje nazwa z formantem *-iste*, który w języku francuskim, podobnie jak w polszczyźnie *-ista/-ysta*, jest jednym z formantów służących do tworzenia nazw zwolenników doktryn, wyznań i idei. Najprawdopodobniej więc forma *bezysta* nie mogła powstać z bezpośredniego wpływu francuszczyzny (byłaby ona raczej efektem oddziaływania łaciny), poza rzecz jasna wpływem wynikającym z brzmienia nazwiska francuskiego teologa (Théodore de Bèze).

waldens ‖ *waldenczyk*

Obydwa warianty utworzono od nazwiska Francuza Piotra Waldo z Lyonu (właśc. Valdès, 1140–1217), założyciela sekty waldensów. Waldensi jako pierwsi podjęli się przełożenia Ewangelii na języki narodowe, czego wkrótce zakazano (Théry 2010: 8). W czasach reformacji próbowali porozumieć się z luteranami, ostatecznie jednak sprzymierzyli się z kalwinami (Masson 1993: 290–292; EK, t. 20: 9). O sile waldensów świadczyć może późniejsze przeciwstawienie ich przez Ludwika Bossueta manichejczykom i sprowadzenie tym samym rozmaitych średniowiecznych ruchów heretyckich do tych dwóch nurtów myślowych (Brunn 2014).

Pierwsze użycie rzeczownikowe francuskiej formy *vaudois* datowane jest na lata 1263–1265, przymiotnikowe zaś na rok 1644 (zob.: TLFi, DEAFpré), przy czym wspomnieć należy o równobrzmiącym przymiotniku *vaudois*, derywowanym od toponimu *Vaud* (z niem. *Wald* 'las'), nazwy kantonu w zachodniej Szwajcarii. Jego łaciński odpowiednik *Pagus Valdensis* znany miał być już w VIII wieku (Besson 1909: 115).

Poświadczenia polskich odpowiedników pochodzą z II połowy XVI wieku. Wcześniej i nieco tylko liczniej odnotowany został wariant *waldens* (6) wyekscerpowany z druków powstałych w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych tego stulecia: z akt synodów różnowierczych z lat 1560–1570, *Chrześcijańskiej porządnej odpowiedzi* (1567) Benedykta Herbesta, *Iudicium* (1570) Jakuba Wujka oraz z *O poprawie Rzeczypospolitej* Andrzeja Frycza Modrzewskiego w tłumaczeniu Cypriana Bazylika (1577). Według tego ostatniego tekstu waldensom bliżej do braci czeskich niż do kalwinów, co należy odnosić do waldensów osiedlających się w Czechach:

> O iáko lepiey v *Wáldenſow* ktorzi ſą w Cżechách (zową ie niektorzi Pikártámi álbo Brátrzykámi) v ktorych wſzemu ludowi zábroniono igier / tańcow / y podpijánia (*Modrz-Baz* 54v–55).

Poświadczenia wariantu *waldenczyk* (4) są późniejsze – z lat 80. i 90. XVI wieku, wynotowano je z *Przestrogi pastyrskiej*… (1585) S. Reszki i z *Propozycyji z wyroków Pisma Św. zebranej*

(1595) Hieronima Powodowskiego. S. Reszka, tak jak wcześniej A.F. Modrzewski, waldensów nazywa *pikartami*, co należy wiązać ze wspólnym miejscem ich pochodzenia – pikarci także wywodzili się z Francji (o czym dalej) (por. Michalska-Górecka 2021: 118–119):

> *Wáldencżykom* (drudzy Pikárdámi zową) w kſięgách moich iáſne świádectwá dał (*ReszPrz* 57–57).

(b) Nazwy sekwatywne odtoponimiczne

albingens[3]

Nazwa pochodzi od miasta Albi położonego na południu Francji. Pod koniec XII wieku w jego okolicach wyodrębniła się sekta albigensów, niekiedy utożsamianych z katarami (Masson 1993: 50–52; SPXVI). Użycia odnotowane w SPXVI (3) pochodzą z *Żywotów świętych* (1579) P. Skargi oraz z *Przestrogi pastyrskiej*… (1585) S. Reszki. Nazwa nie odnosi się bezpośrednio do reformacji, S. Reszka posłużył się nią, by wskazać, co z nauki albigensów oraz pikartów i waldenczyków (ujętych w jednym szeregu) przejęły odłamy reformacyjne, np.:

> [*Luter nauczył się*] Od *Albingenſow* / Pikárdow / Wáldencżykow: Siedmi kośćielnych Sákrámentow nie prziymowáć (*ReszPrz* 40).

Krótką wzmiankę o albigensach i waldensach odnajdujemy ponadto w słowniku terminów starofrancuskich Piotra Borela (1882) (DTVFBorel), w haśle *geux*:

> Des *gueux*, des misérables. On a aussi appelé ainsi les Albigeois et les Vaudois [*Żebracy*, nędznicy. Nazywano w ten sposób także Albigensów i Waldensów].

Skojarzenie członków obu sekt z życiem żebraczym jest oczywiście nieprzypadkowe. Ubóstwo, które podług zarówno jednych, jak i drugich miało być sposobem na osiągnięcie zbawienia, znalazło swój refleks w słownictwie: określenie *geux* (właśc. *gueux*) funkcjonuje więc w średniowieczu, podobnie jak *heretyk*, jako nazwa sekwatywna nieidentyfikująca. Polszczyzna francuskie *gueux* przyswoiła jako *geza*, być może za pośrednictwem formy żeńskiej *gueuse* [gø:z]. W polskiej literaturze nazwą *geza* określa się kalwińskich szlachciców domagających się swobód religijnych, którzy na spotkanie z Małgorzatą Parmeńską (namiestniczką Niderlandów) w 1564 roku przybyli w ubogich strojach (HK: 86)[4]. Natomiast nie jest ona znana słownikom notującym leksykę XVI wieku.

(c) Nazwy sekwatywne odapelatywne

libertyn

Libertynów – odłam istniejący w XVI wieku we Francji i w Niderlandach (Bem 2005: 12–13) – cechowała swoboda zarówno obyczajów, jak i wiary (Masson 1993: 191), dlatego ich nazwę wywodzi się od łacińskiego *libertinus* 'wyzwolony' (Kopaliński 2021: 336; DMF).

Najstarszą notację leksemu użytego w znaczeniu religijnym (6) dokumentuje postylla (1566) Mikołaja Reja, kolejne *Przestroga pastyrska*… (1585) S. Reszki i kazania (1595) P. Skargi, np.:

3 We współczesnej polszczyźnie w postaci *albigens* – por. SJPDor.

4 Por. definicję w SJPDor, w której nie pojawia się odniesienie religijne.

> Wthory błąd Koryncżykow / s kthorymi Nowokrzczeńcy / *Libertynowie* / y Schwenckfeldowie ſą okazáni / bo ći wſzyſcy o ſákramencie nic nie dzyerżą / iedno że ieſt poſpolithemu chlebowi rowny (*RejPosWiecz*[3] 99).

W języku francuskim *libertynami* (por. *libertins*) określano początkowo głównie odstępców religijnych (por. np. użycie z 1525 r. na określenie członków sekty żydowskiej – zob.: FEW, TLFi), z czasem zaś osoby wyzwolone, niezależne, przy czym warto zaznaczyć, że wyraz *libertin* w takim znaczeniu pojawia się już w 1468 roku, w tłumaczeniu *Listu Cycerona do swojego brata Kwintusa* przez Jeana Miélota. I on nabiera jednak w końcu zabarwienia pejoratywnego: w 1662 roku w znanej sztuce *Szkoła żon* Molier określa w ten sposób osoby pozbawione dobrych obyczajów (zob. TLFi). Poszczególne znaczenia aktualizowane są także w późniejszych, XVII- i XVIII-wiecznych, derywatach, np.: *libertiner* (czasownik), *libertinage* (rzeczownik czynnościowy) i *libertin*(*e*) (przymiotnik) (za: DCLF; zob. także FEW).

(d) Nazwy sekwatywne, których podstawa nie jest jasna

beggart

Nazwa odnosi się do wyznawców męskiego ugrupowania religijno-społecznego głoszącego „konieczność powrotu do ewangelicznego ubóstwa i prostoty życia" (Masson 1993: 84). Odłam powstał w XIII wieku – pierwotnie działał we Francji i w Niderlandach, następnie rozprzestrzenił się w Niemczech, potem także w Czechach (XV w.), a w XVI stuleciu znalazł zwolenników również w Polsce (Masson 1993: 84–85; SPXVI). Według definicji widniejącej w kartotece SPXVI (1) fr. *begard* (właśc. *bégard*), oznaczające wyznawcę tego odłamu, można wywieść z hol. *beggaert* 'żebrak'. Jedyne słownikowe poświadczenie nazwy wyekscerpowano z *Akt synodów różnowierczych w Polsce* (t. 1: *1550–1559*), w których leksem został użyty w postaci spolszczonej w funkcji przezwiska (zob. Michalska-Górecka 2021: 216–217):

> tej wolności nam nie bierzemy a nie możemy brać, iżbyście wy nie mieli sobie swojij Konfesyji pisać. […] Aczkolwiek piszcie ją albo nie piszcie, przezwiska szpetnego nie ujdziecie. Nie będą-li zwać pikardy, mogą chocia *beggarty* etc. (*AktaSynod I* 68).

Według źródeł francuskich *bégard* to pożyczka ze średnioniderlandzkiego *beg*(*g*)*aert*, *bagaert*. Leksem odnosił się do osoby wiodącej pozorne życie zakonne, jednak nie „żebraka", przy czym i tu wysuwano inne rozmaite hipotezy. Jedna z nich podaje, że wyraz ów mógł powstać od czasownika *beggen* w tym języku, którego znaczenie to 'recytować modlitwy w sposób monotonny' (por. flam. *beggelen* 'gadać'). Tę hipotezę miałoby potwierdzić analogiczne określenie z formantem *-ard* odnoszące się do XIV-wiecznych heretyków, uczniów angielskiego reformatora Kościoła Johna Wycliffe'a, które to określenie początkowo wywodzono od czasownika właśnie, dokładnie od *lollen* 'nucić, mamrotać' – stąd *lollard* (zob. TLFi)[5], później zaś od nazwiska niejakiego Gautiera Lolharda (zob. DLFLittré). Skądinąd, o ile nazwę *lollard* odnotowują słowniki DLFLittré, FEW oraz TLFi, o tyle nazwę *bégard* – ostatni z wymienionych oraz słownik

5 Nazwy *lollard* nie dokumentuje ani SPXVI, ani L, który przecież także odnotowuje sporo słownictwa XVI-wiecznego; znana jest jednak SWil, w którym uwzględniono dwa jej znaczenia: *lollardy*, *lollhardy* 1. „dawne religijne towarzystwo dla dozoru chorych i chowania umarłych"; 2. „pogardliwe nazwanie zwolenników Wiklefa w Anglji".

języka starofrancuskiego LAFGodefroy. W DLFLittré pojawia się wariant *béguard* w haśle *quiétiste* jako synonim tej nazwy sekwatywnej w jednym z aktualizowanych przez nią znaczeń. Nie wymienia jej również Julien Théry w pracy *Les hérésies, du XIIe au début du XIVe siècle* (2010), pojawia się tam za to forma *béguin*, która w TLFi figuruje jako synonim rzeczownika *bégard*[6]. Warianty ortograficzne *begart* i *begard* odnajdujemy w DEAFpré oraz DMF. Taką etymologię terminu *begart* podaje również Alfons Bos, autor glosariusza języka oïl uwzględniającego wieki od XI do XIV (GLOXI-XIV)[7].

Stosunkowo niska frekwencja sekwatywu *bégard* w języku francuskim zdaje się sugerować, że wyraz ten, najprawdopodobniej pochodzenia germańskiego (zob. EK, t. 2: 177–178), musiał zostać zapożyczony z innego języka niż francuski. Pewną wątpliwość pozostawia żywotny i wciąż bardzo produktywny formant *-ard*, który do dzisiaj pośredniczy w tworzeniu augmentatywów, intensywów i pejoratywów w języku francuskim. Formant ten, jak podaje TLFi, wywodzi się jednak najprawdopodobniej od niemieckiego przymiotnika *hart* 'twardy, silny', który w czasach istnienia języka staro-wysoko-niemieckiego utrwalił się jako komponent złożonych imion własnych w tym języku (np.: *Bernhart* – por. fr. *Bernard*, *Gerhart* – por. fr. *Gérard*), a z czasem jako popularny sufiks we francuszczyźnie. Być może też leksem *beggart* należy łączyć z inną nazwą o niejasnej etymologii – *pikart*, co pokazuje przytoczony wyżej cytat z akt synodów, na podstawie którego można domniemywać, że jedna z tych nazw jest zniekształceniem drugiej, a także wywodzenie pikardów od begardów (Masson 1993: 238).

pikart

W pierwotnym znaczeniu analizowany leksem odnosi się do mieszkańców Pikardii (fr. *Picardie* > *Picard*), krainy historycznej w północnej Francji (por. SPXVI). Być może znaczenie sekwatywne wykształciło się w wyniku identyfikacji obcokrajowców odróżniających się religią, osiedlających się w XV stuleciu w Czechach, z miejscem ich pochodzenia (Masson 1993: 44–45, 238). Ze względu na zbieżność czasową nie można wykluczyć, że nazwę utworzono od antroponimu – od Pikarda z Flandrii głoszącego swe poglądy w husyckich oddziałach Jana Żiżki w czasie tzw. wojen husyckich (Masson 1993: 44–45, 238)[8].

6 Również według EK (t. 2: 177–178) „Nazwa *beg*[u]*ardus* pojawiła się jako synonim *beg*[u]*inus* w 2. poł. XIII w. i występowała niemal wyłącznie w krajach języków germ. […]". TLFi podkreśla natomiast, że w języku potocznym begardzi często byli myleni z beginami i beginkami. Pojawia się tam również adnotacja pozwalająca uznać nazwę *béghard* za wieloznaczną: „Il faut distinguer les béguins ou *béghards orthodoxes* qui furent réunis à l'ordre de saint François et la secte des *béguins* ou *béghards hétérodoxes* qui devinrent peu à peu hérétiques" [Należy odróżnić *beginów* zwanych również *begardami ortodoksyjnymi*, którzy należeli do reguły św. Franciszka, od *beginów* zwanych również *begardami heterodoksyjnymi*, którzy z czasem popadli w herezję].

7 W *Glosariuszu* czytamy, że wyrazem tym określano heretyków, głupców i żebraków, a ponadto że jego homofon *begart* 'baran' mógł być efektem przesunięć semantycznych. Autor uściśla jednak, że dźwiękonaśladowczy rdzeń *bec-* obecny jest także w innojęzycznych wyrazach o takim znaczeniu: *bécco* (w języku włoskim), *bekawitza* (w języku serbskim). Ale nie dość na tym: w słynnej XII-wiecznej *chanson de geste* znanej jako *La chanson d'Antioche* (wyd. J. Techenera z 1848 r., s. 246) również odnajdujemy rzeczownik *begart*, z wariantem ortograficznym *pegart* zgłoszonym przez wydawcę w przypisie, w znaczeniu 'kłótnia, bójka' (por. fr. współ. *bagarre*): „Tel coup li a doné desor son toenart Que, jambes renversées, le trébuche el begart" [Tak się zamachnął nad tarczą jego, że sam tracąc równowagę, i jego strącił w tej bójce] (por. LAFGodefroy).

8 Tezę o utworzeniu nazwy od antroponimu przyjmuje Izabela Winiarska-Górska (Winiarska 2004: 226; zob. więcej Michalska-Górecka 2021: 155–156).

Szesnastowieczne poświadczenia leksemu (23) w znaczeniu wtórnym, religijnym dokumentują już druki z połowy stulecia – rozmowy mnicha z dworzaninem (1551, 1553) Marcina Kromera, w których został zestawiony w szeregu m.in. z *husami*, oraz *Akta synodów różnowierczych w Polsce* (t. 1: *1550–1559*), np.:

Tego wſſyſtkyego v Lutheranow / Huſow / *Pikártow* / Sákrámentarzow nye máſz (*KromRozm III* K8).

[L]epiey [*jest*] v Wáldenſow ktorzi są w Czechách (zową ie niektorzi *Pikártámi* álbo Brátrzykámi) [*quos alii Picardos*, *alii Fratres vocant* (*Modrz* 133)] v ktorych wſzemu ludowi zábroniono igier / tańcow / y podpijánia (*ModrzBaz* 55).

Nazwa *pikart* funkcjonowała także w odniesieniu do polskich zwolenników i wyznawców pikardyzmu, co poświadczają listy Stanisława Orzechowskiego (1561):

Liſt Stániſłáwá Orzechowſkiego / do Marćiná Krowickiego / Kápłaná Kácerzá *Pikarda* (*OrzList* a4).

Wyrazu *Picard* w znaczeniu sekwatywnym nie odnotowują słowniki francuskie (zob. np.: DAFI-VIII, DEAFpré, DLFLittré, FEW, TLFi) i fakt ten zdaje się sugerować, że jako sekwatyw wyraz ten wcale nie powstał we Francji, ale być może dopiero na gruncie czeskim (od *Pikardii* bądź *Pikarda*), skąd dotarł do Polski. Nie jest również wykluczone, na co wskazuje słownik języka staroczeskiego (ESSČ), że obok wskazanych wyżej dwóch ścieżek interpretacyjnych, odtoponimicznej i odantroponimicznej, istnieje trzecia: otóż *pikart* mógł mieć za podstawę nazwę *beghart* (por. liczne warianty graficzno-fonetyczne, które odnotowuje ESSČ: *pikhard*, *pighard*, *pighart*, *pikart*). Pod hasłem *bekhart* (*beghard*) w punkcie 2. czytamy:

pikart, vyznavač radikální reformace neuznávající přítomnost Krista v svátosti oltářní [*pikart*, wyznawca radykalnej reformacji, który nie uznaje obecności Chrystusa w sakramencie ołtarza – tłum. A. K. i P. M.-G.].

Przytoczona eksplikacja potwierdzałaby, że istotniejszy dla polszczyzny XVI wieku był w tym wypadku wpływ czeski, nie francuski, choć udziału francuszczyzny w kształtowaniu tego sekwatywu całkowicie wykluczyć nie można (por. wzmiankowana wyżej produktywność formantu *-ard*). Wpływy czeskie na język polskiej reformacji (przez kontakty braci czeskich z Kościołem ewangelicko-reformowanym) wskazywała m.in. I. Winiarska-Górska (Winiarska 2004: 106–109).

hugonot

Zgodnie z informacją zawartą w SPXVI nazwę *hugonot*[9] można zdefiniować na dwa sposoby – w zależności od tego, czy chodzi o polskich, czy francuskich hugonotów. W odniesieniu do Francji jest to wyznawca kalwinizmu z XVI i XVII stulecia; w odniesieniu do Polski zaś leksem wydaje się mieć szersze znaczenie i dotyczy po prostu wyznawców kalwinizmu, bez

9 W polszczyźnie XVI w. zapisywana także jako *ugonot* (SPXVI) lub *hungonot* (SPXVI kartoteka). Z czasem przyjęła się postać *hugenot* – por. SWil (*hugonot*), SJPDor (*hugonot* i *hugenot*), USJP (*hugenot*).

dookreślenia czasowego (SPXVI; Michalska-Górecka 2021: 99–100). W materiałach SPXVI nazwę odnotowano 7 razy, najwcześniejsze użycia pochodzą z *Iudicium* (1570) J. Wujka, np.:

> ábychmy wiedźieli / zá iákie was przyymowáć mamy: ieſli zá proſte Luterany / cżyli zá Zwingliany / Sákramentárze / Kálwiniſty / álbo *Hugonoty* (*WujJud* 165).

Istnieje kilka hipotez dotyczących pochodzenia tej nazwy, nie jest nawet pewne, czy należy ją łączyć z antroponimem, toponimem czy apelatywem. Jedna z nich wywodzi nazwę od imienia Hugues'a Besançona[10] (zm. 1532), przywódcy genewskich Eidgenot, inna od nazwy tej wspólnoty (por. *eyguenot* z niem. *Eidgenossen* 'sprzysiężeni', por. *Eid* 'przysięga' i *Genosse* 'towarzysz' – zob. np. TLFi)[11], w której rzeczywiście było wielu zwolenników reformacji. Jak podaje DLFLittré, wyraz *huguenot* mógł powstać jako zdrobnienie od imienia *Hugues* (podobnie jak np. *Pierrot* od imienia *Pierre* czy *Jeannot* od imienia *Jean*), szczególnie że wyraz ten pojawić się miał na długo przed reformacją, bo w XIV wieku, w nazwisku doradcy królewskiego Pascala Huguenota z Saint-Junien (zob.: Le Clerc, Renan 1865: 335; Grandmaison 1902: 8). Przy czym hipotez, które przytacza Littré, jest więcej. Sądzono na przykład, że określenie to mogło wziąć się od słów, którymi niejaki de Brieux, protestancki kaznodzieja, otwierał swoje nauki (tj. *Huc nos venimus, huc nos*…), lub też że stoi za nim niemiecki wyraz *ungnote* z formantem prywatywnym *un-* (od *Gnott* lub *Gnoss* 'towarzysz' – por. wyżej *Genosse*), który już przed pojawieniem się Jana Kalwina, Ulricha Zwingliego i Marcina Lutra oznaczał różnego rodzaju odstępców od tradycji i wiary:

> Bien avant Luther, Zwingle et Calvin, il y avait des gens qui rompaient leurs vœux, se séparaient de leurs frères, et on les appelait *ungnot*, de *un* privatif. Le sens est donc désuni, séparé, mot qui a été appliqué plus tard à ceux qui sortirent de l'Eglise romaine [Długo przed Lutrem, Zwinglim i Kalwinem, istnieli ludzie, którzy zrywali przysięgi, oddzielali się od swoich braci, a nazywano ich *ungnot*, z prywatywnym *un-*. Wyraz, który początkowo znaczył po prostu 'oddzielony', zaczął być używany na określenie tych, którzy odstąpili od Kościoła rzymskokatolickiego] (M. Le Docteur Morin, za: DLFLittré, *Étym.*).

Istnieje również przypuszczenie, że nazwa sekwatywna mogła zostać utworzona od nazwy bramy króla Hugona Kapeta we francuskim mieście Tours, będącej miejscem nocnych spotkań kalwinistów (EK, t. 6: 1281–1283).

Powyższych hipotez nie potwierdzono. Warto natomiast przypomnieć, że określenie to, początkowo dotyczące kalwinistów, z czasem nabrało w języku francuskim szerszego znaczenia i zaczęto odnosić je do zwolenników reformacji w ogóle[12]. Stało się ono podstawą słowo-

10 Por. definicję w *Britannica* (t. 6: 127), według której *Hugues* to nazwisko, a *Besançon* imię.

11 Por. „Nazwą hugenotów określano odtąd francuskich protestantów zapewne z powodu ich związków z Genewą, gdzie dawne stronnictwo niepodległościowe nazywano «Eidgenossen» (sprzysiężeni)" (HK: 83).

12 Słowniki odnotowują również inne znaczenia, np. *huguenote* lub *huguenotte* (od 1660 r.) 'gliniany lub żeliwny garnek na krótkich nogach, z pokrywą' (zob.: FEW, DAFVIII, TLFi). Leksykografowie podają, że w naczyniu o takim właśnie kształcie pokątnie przyrządzano potrawy mięsne, w czasie postu niedozwolone (zob.: FEW, DAFVIII). Wyraz ten pojawia się również w nazwie *oeufs à la huguenote* – o jajach gotowanych w tłuszczu baranim, z frazą przysłówkową *à la huguenot*(*t*)*e* 'na sposób hugenocki', po raz pierwszy odnotowaną w 1572 r. (zob.: FEW, DAFVIII, TLFi).

twórczą bardzo wielu neologizmów, które potwierdzają popularność hugenotyzmu we Francji przełomu XVI i XVII wieku[13].

Przedstawione w powyższej analizie nazwy tworzono na trzy sposoby, a zatem na trzy sposoby mogły nawiązywać do francuskich realiów. Zostały w nich odzwierciedlone imiona lub nazwiska tamtejszych teologów i przywódców religijnych okresu średniowiecza: Piotra Valdo z Lyonu (właśc. Valdès) – *waldens* ‖ *waldenczyk*, oraz reformacji: Teodora Bezy (Théodore de Bèze) – *bezysta*, Hugues'a Besançona – *hugonot*. Poza tym nazwy francuskich miast, krain i innych miejsc wiążących się z ważnymi wydarzeniami religijnymi zarówno z okresu średniowiecza, jak i reformacji: miasta Albi na południu Francji – *albingens*, krainy historycznej Pikardia w północnej części kraju (fr. *Picardie*) – *pikart*, bramy króla Hugona Kapeta w Tours – *hugonot*. Dwie nazwy nawiązują do cechy charakterystycznej dla danego odłamu, konkretnie do reguł i zwyczajów: prostoty życia i ubóstwa – *beggart* (średniowiecze), oraz swobody obyczajów i wiary – *libertyn* (reformacja). Nie zawsze można jednoznacznie wskazać etymon (antroponim, toponim, apelatyw), co pokazuje *casus* nazwy *hugonot*; najbardziej skomplikowana jest kwestia pochodzenia nazw *beggart* i *pikart* (niejasne są zarówno podstawa, jak i pośrednictwo innych języków, np. czeskiego). Ponadto niektóre konteksty pozwalają wnioskować, że pewne nazwy traktowano synonimicznie, np. czeskich *waldensów* utożsamiano z *pikartami* ze względu na francuskie pochodzenie obydwu odłamów (A.F. Modrzewski, S. Reszka), a *albingensów*, *pikartów* i *waldenczyków* wymieniono w jednym szeregu ze względu na nastawienie do siedmiu sakramentów (S. Reszka).

Nie zawsze można również jednoznacznie wskazać, czy dany leksem jest pożyczką francuską, czy powstał na gruncie polskim, a także jaki był w tych procesach udział łaciny. W wypadku słownictwa francuskiego omawianego zakresu nierzadko w procesie jego tworzenia brały też udział języki germańskie. W odniesieniu do odłamów, które dotarły do Polski z Czech, w ich nazwach nie można wykluczyć wpływów czeskich.

Jeśli zaś chodzi o formant słowotwórczy, z którego użyciem powstały wymienione *nomina agentis*, można wyodrębnić cztery ich typy: (1) formy, które w całości mogły być przejęte z języka francuskiego, a następnie spolszczone, tj. *hugonot* (por. fr. *huguenot*), *libertyn* (por. fr. *libertin*); (2) takie, które nawiązują do francuskich nazw własnych, tj. *albigens* (por. fr. *albigeois*, łac. *albigenses* i *albigensis*) i *waldens* (por. fr. *vaudois*, łac. *valdenses* i *valdensis* – zob. TLFi o pochodzeniu przyrostków *-ois* i *-ais*); (3) takie, które zapożyczone zostały z łaciny średniowiecznej oraz (4) *bezysta* z przyrostkiem *-sta*[14]. Co do nazwy *waldenczyk*, musiała ona powstać na gruncie polskim, jednak podstawą nawiązuje do francuskiego antroponimu.

W procesie asymilacji badanych pożyczek obserwujemy kilka zjawisk (np.: neutralizacja różnicy w stopniu otwartości samogłosek, denazalizacja francuskich nosówek), uwagę

13 Oto kilka przykładów: *huguenard* (inaczej o hugenocie), *huguenodie*, *huguenerie* i *huguenotrie* (o wspólnocie hugenotów), *huguenotteté*, *huguenotisme* i *huguenotaille* (o ruchu, ideologii i przynależności do wspólnoty hugenockiej), a także: *huguenottique* (przymiotnik), *huguenotement* (przysłówek) i *huguenotiser* (czasownik kauzatywny). Być może najciekawszym derywatem jest tzw. wyrażenie ilościowe z przyrostkiem *-ée*, wciąż żywotnym, choć już nie tak produktywnym jak dawniej: *huguenotée* (o porcji jedzenia w naczyniu zwanym *huguenotte* – zob. przyp. 12) (to i wcześniejsze przytoczenia za: FEW, datowane na lata 1562–1610).

14 Co ciekawe, Elżbieta Krasnodębska (2011) – dokonując analizy formalnej 36 nazw sekwatywnych wyekscerpowanych ze SPXVI – nie odnotowuje przyrostka *-sta*; por. oprócz *bezysta* np.: *apolinarysta*, *blandratysta*, *donatysta*, *gregorysta*, *kalwinista*.

przykuwa zwłaszcza, obok wymowy *h* niemego w nagłosie nazwy *hugonot*, pominięcie tej głoski, o czym świadczyłby wariant *ugonot*.

3. Wnioski końcowe

Analizowana grupa nazw sekwatywnych związanych z reformacją została wyodrębniona ze względu na potencjalne wpływy francuskie (językowe i pozajęzykowe). Grupa nie jest duża, ale bardzo zróżnicowana zarówno pod względem etymologii, jak i frekwencji oraz ekstensji tekstowej. Składają się na nią wyłącznie nazwy męskie.

Jest to w polszczyźnie XVI wieku słownictwo nowe, związane z nowinkami religijnymi w postaci reformacji. Uwagę tę należy rozciągnąć także na nazwy pośrednio związane z reformacją, takie jak np.: *albingens*, *beggart*, *waldens* ‖ *waldenczyk*, które odnoszą się do francuskiego średniowiecza, zatem teoretycznie mogły być znane najstarszej polszczyźnie, nie notuje ich jednak SStp. Analizowaną grupę leksemów dokumentują dopiero teksty z drugiej połowy XVI stulecia. Najwcześniej, bo już na początku lat pięćdziesiątych poświadczono leksem *pikart* (w cyklu M. Kromera: *Rozmowa dworzanina z mnichem*, 1551; *Mnicha z dworzaninem rozmowa trzecia*, 1553).

Słownictwo to wyekscerpowano z polemik religijnych i religijno-politycznych (np.: *Iudicium* (1570) J. Wujka, *O poprawie Rzeczypospolitej* A.F. Modrzewskiego w tłumaczeniu C. Bazylika (1577) czy *Przestrogi pastyrskiej*… (1585) S. Reszki), a także z dokumentów typu *Akta synodów różnowierczych w Polsce* (tomy z lat: 1550–1559, 1560–1570). Analizowane nazwy nie były w powszechnym użyciu, skoro SPXVI notuje zaledwie po kilka ich poświadczeń. Na tym tle wyróżniają się leksemy *pikart* – poświadczony 23 razy oraz *beggart* – poświadczony tylko raz. W jednym wypadku w polszczyźnie funkcjonowały dwa warianty nazwy: *waldens* ‖ *waldenczyk*. Nie była to także leksyka trwała, L na początku XIX wieku odnotowuje bowiem tylko nazwy *libertyn* (z przykładem z XVIII w.) oraz *pikart* (w obydwu znaczeniach, ale przy znaczeniu religijnym z przykładem z XVI w.), natomiast SWil oprócz wymienionych podaje też nazwę *beghard* (jednak w odniesieniu do mnicha, zatem nie jest to sekwatyw w przyjętym przez nas rozumieniu). Można zaryzykować stwierdzenie, że gdy w dobie średniopolskiej wybrzmiał już reformacyjny ferment, tylko leksem *libertyn* wciąż był potrzebny, gdyż jego znaczenie zdominował pierwiastek związany ze światopoglądem, kosztem pierwotnego znaczenia religijnego.

Analizowany zbiór nazw sekwatywnych o francuskiej proweniencji można by powiększyć o takie leksemy, jak *lollard* (nazwa identyfikująca) i *geza* (nazwa nieidentyfikująca) – pojawiają się one w pracach historyków w odniesieniu do XVI wieku, nie poświadczają ich jednak słowniki notujące leksykę tego okresu (SPXVI, L).

Wiek XVI to czas, gdy kontakty językowe polsko-francuskie dopiero się zaczynają[15]. Bogdan Walczak i Ewa Kurkiewicz-Rzepkowa (1983: 41) zauważają, że w opinii autorów syntez historii języka polskiego, takich jak Zenon Klemensiewicz i Tadeusz Lehr-Spławiński, XVI-wieczne

15 Kolejne stulecia przyniosą ich nasilenie, apogeum zaś przypadnie na pierwszą połowę XIX w., jak stwierdza badacz tego zagadnienia B. Walczak, który wyjaśnia, że o ile często przywoływana XVIII-wieczna moda na francuszczyznę nie wykraczała tak naprawdę poza mówioną odmianę języka polskiego, o tyle dopiero w pierwszej połowie XIX w. moda na francuski znajdzie swoje odbicie w tekstach literackich. Autorzy romantyczni porzucają oświeceniowy klasycyzm, zgodnie z którym, jak pisał François de Malherbe, nie ma w literaturze miejsca ani na neologizmy, ani na archaizmy, ani tym bardziej na zapożyczenia czy argotyzmy (zob. Walczak 1988: 195–198).

kontakty polsko-francuskie nie miały jeszcze przełożenia na język, co wynikało z wcześniejszych spostrzeżeń badaczy tego zagadnienia – Aleksander Brückner nie podał żadnego przykładu galicyzmu z tego okresu, Witold Doroszewski wymienił ich tylko pięć. Na podstawie własnych badań B. Walczak (1986: 292) stwierdza tymczasem, że XVI-wieczna polszczyzna zawierała wiele pożyczek odbijających zarówno francuskie realia (tu jako przykład podaje m.in. leksem *hugonot*/*ugonot*), jak i polsko-francuskie stosunki handlowe i „turystyczne". Podsumowaniem jego badań dotyczących wpływów francuskich na polszczyznę XVI stulecia może być konstatacja, że „w polszczyźnie XVI wieku funkcjonowało więcej galicyzmów, niż nam się do dziś zdawało" (Walczak 1988: 194)[16]. Wśród czynników inicjujących te kontakty najczęściej wymienia się panowanie Henryka Walezego, wyjazdy Polaków na studia do Francji i przyjazdy nauczycieli z Francji (Klemensiewicz 2002: 346; Walczak 1986: 291–292). Tymczasem analizowany w niniejszym artykule materiał w postaci nazw sekwatywnych pokazuje, że jednym z takich czynników była również reformacja.

Źródła

Bèze de T., Saint-Michel d'Avully de A. 1598: *Réponse au gentilhomme savoisien ne se nommant pas, précédée de la Lettre d'un gentilhomme savoisien*, oprac. A. Dufour (2016), Textes Littéraires Français 642, Librairie Droz, Genève.

Le Clerc J.V., Renan E. 1865: *Histoire littéraire de la France au quatorzième siècle*, Michel Lévy Frères, Libraires-Éditeurs, Paris (online: https://archive.org, dostęp: 26 stycznia 2021)[17].

Le Pèlerin R. 1848 [XII w.]: *La chanson d'Antioche du XII siècle par Richard Le Pèlerin*, J. Techener Libraire, Paris (online: https://archives.org, dostęp: 29 stycznia 2021).

SPXVI: *Słownik polszczyzny XVI wieku*, red. M.R. Mayenowa (t. 1–34), K. Mrowcewicz (t. 35–38), t. 1–22, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa–Kraków 1966–1994, t. 23–37, Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1995–2016, t. 38, z. 1–3, Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2020 (online: https://www.rcin.org.pl/dlibra/publication/146086#structure; strona słownika: http://spxvi.edu.pl/; kartoteka słownika).

Bibliografia

Bem K. 2005: *Holenderski Kościół reformowany w XVI i XVII wieku. Struktura, organizacja, problemy*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce" XLIX, s. 63–92.

Besson M. 1909: *La plus ancienne mention du Pays de Vaud (Pagus Valdensis)*, „Revue historique vaudoise", nr 17, s. 113–115 (online: http://doi.org/10.5169/seals-16630, dostęp: 15 stycznia 2021).

Britannica: *The New Encyclopaedia Britannica*, t. 6, Encyclopædia Britannica, Chicago 1998.

Brunn U. 2014: *De l'usage des «cathares» en Histoire médiévale*, „Ménestrel. Médiévistes sur le net: sources, travaux et références en ligne", 23 września 2014 (online: http://www.menestrel.fr, dostęp: 27 stycznia 2021).

DAF: *Dictionnaire de l'Académie française*, wyd. 1, Académie Française, Paris 1694[18].

16 Por. oryg.: „[D]ans la langue polonaise du XVIème siècle, il fonctionnaient beaucoup plus de gallicismes qu'on ne l'admettait jusqu'à présent" (Walczak 1988: 194).

17 Ten i pozostałe tytuły, które konsultowano na platformie https://archive.org, są również dostępne w repozytorium https://gallica.bnf.fr (dostęp: 22 kwietnia 2022).

18 Pozycje od DAF do DCLF zostały udostępnione w ramach projektu *Dictionnaires d'autrefois* (online: https://artfl-project.uchicago.edu/content/dictionnaires-dautrefois, dostęp: 27 stycznia 2021).

DAFIV: *Dictionnaire de l'Académie française*, wyd. 4, Académie Française, Paris 1762.
DAFV: *Dictionnaire de l'Académie française*, wyd. 4, Académie Française, Paris 1798.
DAFVI: *Dictionnaire de l'Académie française*, wyd. 4, Académie Française, Paris 1835.
DAFVIII: *Dictionnaire de l'Académie française*, wyd. 8, Académie Française, Paris 1932.
DCLF: J.-F. Férauld, *Dictionnaire critique de la langue française*, Mossy, Marseille 1787.
DEAFpré: *Dictionnaire Étymologique de l'Ancien Français*, Heidelberger Akademie der Wissenschaften, Heidelberg (online: http://www.deaf-page.de/, dostęp: 27 stycznia 2021).
DLFLittré: É. Littré *Dictionnaire de la Langue Française*, Hachette, Paris 1873–1877 (online: https://www.littre.org/, dostęp: 27 stycznia 2021).
DMF: *Dictionnaire du Moyen Français (1330–1500)*, ATILF – CNRS & Université de Lorraine, 2015 (online: http://www.atilf.fr/dmf/, dostęp: 27 stycznia 2021).
DTVFBorel: P. Borel, *Dictionnaire des Termes du Vieux Français ou Trésor des Recherches & Antiquités Gauloises et Françoises*, Niort, L. Favre 1882 [reprint: 1655–1667] (online: https://archives.org, dostęp: 28 stycznia 2021).
EK: *Encyklopedia katolicka*, t. 1–20, red. F. Gryglewicz i in., Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1973–2014.
ESSČ: *Elektronický slovník staré češtiny*, Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v.v.i., oddělení vývoje jazyka 2006 (online: https://vokabular.ujc.cas.cz/, dostęp: 16 czerwca 2021).
FEW: W. von Wartburg, *Französisches etymologisches Wörterbuch*, Tübingen–Nancy 1922 (wyjątki opracowane i udostępnione w tzw. Indeksie FEW (fr. *Index du FEW*), red. E. Buchi) (online: https://apps.atilf.fr/lecteurFEW/, dostęp: 27 stycznia 2021).
GLOXI-XIV: A. Bos, *Glossaire de la langue d'oïl (XI–XIV siècles) contenant les mots vieux-français hors d'usage, leur explication, leur étymologie et leur concordance avec le provençal et l'italien*, J. Maisonneuve Libraire-Éditeur, Paris 1891 (online: https://archives.org, dostęp: 28 stycznia 2021).
Grandmaison de Ch. 1902: *Origine et étymologie françaises du mot* huguenot, „Bulletin historique et littéraire (Société de l'Histoire du Protestantisme Français)", nr 51(1), s. 7–13.
HK: H. Tüchle, C.A. Bouman, *Historia Kościoła*, t. 3: *1500–1715*, przeł. J. Piesiewicz, Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 1986.
Klemensiewicz Z. 2002: *Historia języka polskiego*, wyd. 8, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
Kopaliński W. 2021: *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem*, Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa.
Krasnodębska E. 2011: *Nazwy zakonników, członków sekt religijnych oraz wyznawców doktryn teologicznych w polszczyźnie XVI w.*, [w:] A. Ceglińska-Gajda (red.), *Naród. Religia. Język. Materiały z konferencji 17–19 maja 2010 r.*, Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie, Łódź, s. 199–212.
Kreja B. 1999: *Formacje na* -anin *i* -an *w języku polskim i w innych językach słowiańskich*, [w:] B. Kreja, *Słowotwórstwo polskie na tle słowiańskim. Studia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk, s. 46–64.
L: S.B. Linde, *Słownik języka polskiego*, t. 1–6, wyd. 2, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Lwów 1854–1860.
LAFGodefroy: F. Godefroy, *Lexique de l'ancien français*, H. Welter, Paris–Leipzig 1901 (online: https://archives.org, dostęp: 27 czerwca 2021).
Masson H. 1993: *Słownik herezji w Kościele katolickim*, Wydawnictwo „Książnica", Katowice.
Mecking V. 2019: *L'affaire Antoine de Saint-Michel D'Avully vs. Théodore de Bèze anno 1598 (approche lexicale)*, „L'archive ouvert pluridisciplinaire HAL", halshs-01973240 (online: https://hal.archives-ouvertes.fr/, dostęp: 26 stycznia 2021).
Michalska-Górecka P. 2021: Muncerianie, rakowianie, tropiści. *Nazwy sekwatywne w polszczyźnie XVI wieku*, Wydawnictwo „Poznańskie Studia Polonistyczne", Poznań.
SJPDor: *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, t. 1–4, Wiedza Powszechna, Warszawa 1958–1962, t. 5–11, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1963–1969 (online: http://sjpd.pwn.pl/, dostęp: 1 marca 2021).
SłF-P: *Wielki słownik francusko-polski*, t. 1, oprac. S. Ciesielska-Borkowska i in., red. J. Dobrzyński i in., Wiedza Powszechna, Warszawa 1983.
SŁ-P: *Mały słownik łacińsko-polski*, red. J. Korpanty, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.
SStp: *Słownik staropolski*, red. S. Urbańczyk, t. 1–9, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa–Kraków 1953–1987, t. 10–11, Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Kraków 1988–2002.
SWil: *Słownik języka polskiego*, t. 1–2, wyd. staraniem i kosztem M. Orgelbranda, Wilno 1861 (online: http://eswil.ijp-pan.krakow.pl/, dostęp: 15 stycznia 2021) (Słownik wileński).

Théry J. 2010: *Les hérésies, du XIIe au début du XIVe siècle*, [w:] M.-M. de Cevins, J.-M. Matz (red.), *Structures et dynamiques de la vie religieuse en Occident (1179–1449)*, Presses Universitaires de Rennes, Rennes, s. 373–386.

TLFi: *Trésor de la langue française*, ATILF – CNRS & Université de Lorraine (online: http://www.atilf.fr/tlfi, dostęp: 27 stycznia 2021).

USJP: *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 1–4, red. S. Dubisz, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.

Walczak B. 1986: *Galicyzmy w polszczyźnie na tle historii związków polsko-francuskich*, „Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego" XXXII, s. 297–298.

Walczak B. 1988: *Chronologie des influences françaises sur le polonais*, „Studia Romanica Posnaniensia" XIII, s. 193–199.

Walczak B., Kurkiewicz-Rzepkowa E. 1983: *Uwagi nad zapożyczeniami francuskimi w polszczyźnie XVI wieku*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej", nr 21, s. 41–48.

Winiarska I. 2004: *Słownictwo religijne polskiego kalwinizmu. Od XVI do XVIII wieku na tle terminologii katolickiej*, Semper, Warszawa.

Wójcik Z. 2012: *Historia powszechna. Wiek XVI–XVII*, wyd. 12 uzupełnione, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Summary

French influence on the sectarian vocabulary of the 16th century

Keywords: names of religious dissenters, Polish language of the 16th century, French linguistic influence, reformation lexis.

The purpose of this article is to discuss the French influences on Polish sectarian names, the so called *nomina sequativa*, of the Reformation era. French influences are understood here broadly – not only in lexical terms, as borrowings, but also as a reflection of some principal elements of the French Reformation in the Polish language. The lexical material was excerpted from the *Dictionary of the Polish Language of the 16th Century*. Three types of names were distinguished depending on their lexical root: those that are derived from an anthroponym, those created from a toponym and those that are based on a characteristic feature of a given religion. While the factors initiating French-Polish contacts in the 16th century include the reign of Henry III of France, Poles going to France to study or local teachers coming from France to Poland, the material analyzed in this article shows that one such factor was also the Reformation.